

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1940

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Paul Valéry: «Τὸ Παραθαλάσσιον Νεκροταφεῖον» (Μετάφρασις καὶ Εἰσαγωγή Ἀναστασίου Γιανναρά).

Ἄς τὸ πῶ ἀμέσως, ἀφοῦ συνοψίζει τὴν ἐντύπωσή μου ἀπὸ τὸ μετάφρασμα τοῦ κ. Γιανναρά: ὁ κ. Γιανναρᾶς ἔχει πρωϊμότητα, μεγάλη μόρφωση γιὰ τὴν ἡλικία του — εἶναι πολὺ νέος — ἀγγίξοια, διάθεση γιὰ στοιχασμὸ ἀωστηρό, καὶ κάτι σχεδὸν σὰν προσωπικότητα· ἀλλὰ — μὰ εἶναι νέος, εἶπαμε — βιάζεται πολὺ νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ μάλιστα στὰ πιὸ δύσκολα εἶδη λόγου, τὴν ποίηση καὶ τὸ φιλοσοφικῆς χροιάς δοκίμιο, σιμῶνει κάπως γλήγορα καὶ εὐκόλα γιὰ νὰ τοὺς μεταφράσῃ, νὰ τοὺς ξαναπλάσῃ, δηλαδή, ποιητῆς, ὅπως ὁ Βαλερύ, ποὺ χρειάζονται μακρὴ κ' ἐπίμονη μελέτη καὶ σκληρὴ ἐμπειρία γιὰ νὰ τοὺς ζυγώσῃ κανεὶς κάπως σταθερὰ καὶ γενναῖα — καὶ γόνιμα σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τ' ἀντικειμενικὰ ἀποτελέσματα, τῆ μετάφρασή τους, στὸ προκειμένο, — τέλος, δὲν καταλαβαίνω γιατί ἔχει τὴ μανία, τὸ «τίκ» τῆς ἐπιτήδευσης. Ἄλλοι φανερῶνουν τὴν ἐπιτήδευση μὲ μιὰ ἄκρα ἀριστερὴ δημοτικὴ ἀνύπαρκτη, ἄλλωστε, καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε νόμο. Ὁ κ. Γιανναρᾶς τὴ φανερῶνει μὲ τὴν καθαρῶν οὐσα. Στὸ «σχέδιον προλόγου» μάλιστα, ποὺ συνοδεύει τὴν μετάφρασή του, κάνει καὶ μιὰ ἀκατονόητη profession de foi γιὰ τὴν καθαρῶν οὐσα. «Χρειάζεται, ὅμως, γιὰ μιὰ τέτοια προσπάθεια («γιὰ τὴν παγίωση μιᾶς ἐδραίας γλωσσικῆς καταστάσεως σύμφωνης, καθ' ὅλα, μὲ τὸν πολιτισμὸ ποὺ διατρέχουμε καὶ τὴν αἰσθητικὴ του») χρειάζεται (λοιπὸν) ἡ λεπτὴ ἀγωγή τοῦ αἰσθητικοῦ, μιὰ ἐντεχνὴ ἐκμετάλλευση τῆς γλωσσικῆς ὕλης καὶ ὄχι βίαιες, πρὸ πάντων, χειρονομίες. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ κρίνω ὅτι τὸ ἀριστοκρατικὸν ἦθος τῆς καθαρῶν οὐσῆς καὶ τῶν καθαρολόγων, σύμφωνο, ἀπολύτως, μὲ τὸν ἀμιγῆ χαρακτήρα τῆς τέχνης, ὅπως διαμορφώνεται βαθμηδὸν μέσα στὰ πλαίσια τῆς σύγχρονης αἰσθητικῆς ζωῆς, ἀπαγορεύει ἀπειρὸς γλωσσικούς ἐκφραλισμούς ποὺ συνεπάγονται, μοιραίως, καὶ ἀνάλογους στὴν τέχνη». Καὶ λέει λίγο παρακάτω ὁ κ. Γιανναρᾶς: «τὸ γλωσσικὸ παρελθὸν ἢ μπορεῖ νὰ γίνῃ αἰσθητικὸ παρὸν, ὅπως τὸ γλωσσικὸ παρὸν ἢ μπορεῖ καὶ νὰ μὴ γίνῃ τέτοιο αἰσθητικῶς. Στὴν ἰδικὴ μας περίπτωσις ὅπου ἡ μόνη ζωντανὴ ἀκουστικὴ πραγματικότης εἶναι ἡ δημοτικὴ, πραγματικότης, ὅμως, ἀναισθητικὴ (!), παρουσιάζεται ἐπιτακτικὴ ἢ ἀνάγκη τῆς αἰσθητικῆς ἀναβιώσεως πολυαριθμῶν τύπων, οἱ ὅποιοι ἀνήκουν σὲ μιὰ νεκρὴ πλέον ἀκουστικὴ πραγματικότητα».

Δὲ συζητῶ καν — δὲ δέχεται τὸ πρᾶγμα συζήτηση — ὅτι τὸ γλωσσικὸ παρελθὸν, γενικὰ καὶ ὄχι σὲ μεμονωμένα στοιχεῖα, μπορεῖ νὰ γίνῃ αἰσθητικὸ παρὸν, ἢ γλῶσσα τοῦ Μονταίνιου νὰ γίνῃ, διατηρῶντας ὀλάκερη τὴν αἰσθητικότητά της, γλῶσσα τοῦ Μαλλαρμέ, ἐκεῖνο, ὅμως, ποὺ μὲ ξαφνίζει ἀκόμα περισσότερο, εἶναι ὅτι δὲν ἔχει ἡ δημοτικὴ αἰσθητικὸν χαρακτήρα (δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ) καὶ ἔχει ἡ καθαρῶν οὐσα, δὲν πραγ-

ματῶνει, μ' ἄλλα λόγια, ποιητικὴ ὀραιότητα, τὸ «νύχτα γεμάτη θαύματα νύχτα σπαρμένη μάγια» τοῦ Σολωμοῦ καὶ πραγματῶνει τὸ «ἡ ἔκτασις τοῦ ἀχανοῦς Αἰγαίου ἐκοιμάτο» τοῦ Ἀλέξανδρου Ραγκαβῆ. Ἄ ὄχι, δὲν εἶναι ἓνας αἰρετικὸς ὁ κ. Γιανναρᾶς· εἶναι ἓνας πολὺ καθυστερημένος παραδοξολόγος.

Ὁ κ. Γιανναρᾶς ἐφαρμόζει, φυσικά, ἡ προσπαθεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὶς γλωσσικὰς θεωρίες του καὶ στὴν πράξη. Ἔτσι, γράφει, στὸν πρόλογό του, «διαρθρωμένη τάξη», «ὄλαι αἱ ὑπόγειαι δίοδοι», «ἀπεκκλύεται» καὶ ἄλλα παρόμοια καὶ στὸ ἴδιο τὸ κείμενο τῆς μετάφρασῆς του γράφει «διαλαμβάνει», «ἀναμέλπει», «πῦρ», «ἀποξέει», «παράλλαξις», «σπινθηροβολεῖ», «προσδοκᾶται», καὶ ἄλλα ἀνάλογα. Ἴσως σὲ ποιητὴ διανοητικὸ, ὅπως ὁ Βαλερύ, οἱ κατάψυχρες αὐτὲς λέξεις, οἱ στεγνὲς καὶ ἀποστεωμένες, οἱ γυμνωμένες ἀπὸ κάθε σάρκινο στοιχεῖο, νὰ μὴν παραφρονοῦν, ἴσα ἴσα νὰ δουλεύουν καὶ πιὸ εὐστοχα γιὰ τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα, φαντάζεται, ὅμως, κανεὶς, ποὺ μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ ἢ χρῆσῃ τους ὅταν ἀναχθῇ σὲ γενικὸ κανόνα.

Ἡ συντομία τοῦ προλόγου του δὲν ἐπέτρεψε στὸν κ. Γιανναρᾶ νὰ μιλήσῃ πλατύτερα γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Βαλερύ. Ἄπ' τὰ λίγα ποὺ λέει φαίνεται πὼς τὸ κατέχει καὶ πὼς τὸ κατανοεῖ στὴν οὐσία του, ὡστόσο, νομίζω πὼς δὲν ἐρμηνεύει σωστὰ τὸν μηδενισμὸ τοῦ Valéry — μηδενισμὸ ἀπόλυτου ἰδιοκράτη εὐρωπαίου — «Le jugement le plus pessimiste, sur l'homme et les choses, et la vie et sa valeur, s'accorde merveilleusement avec l'action et l'optimisme qu'elle exige. — Ceci est européen». Μὰ εἶναι, νέτος σκέτος, μηδενιστῆς ὁ Βαλερύ, ἀδιάφορο τί διεξόδους καὶ τί ὑποβαστάγματα — ἂν μπορῇ κανένας νὰ πῇ — δίνει στὸν μηδενισμὸ του, καὶ αὐτὸς ἄλλωστε — ὁ μηδενισμὸς του — εἶναι ὅ,τι μὲ τὴν πιὸ παθητικὴ οὐδέτητα ἀκούγεται στὴν ποίηση ἰδίως τοῦ Γάλλου ποιητῆ. Θὰ ἤθελα ἀκόμα νὰ παρατηρήσω ὅτι ὑπερτιμᾷ κάπως τὸ «Cimetière Marin» ὁ κ. Γιανναρᾶς, ποίημα μὲ ἑλαφρὲς «αἰσθητικὰς» ἀπηχῆσεις καὶ γιὰ τοῦτο ὄχι ἴσως ἀπὸ τὰ καθαρότερα βαλερικά.

Ἐν τούτοις, τὸ ποίημα αὐτό, ἄσχετα ἀπὸ κάθε ἐκτίμησις, πολὺ παρακινδυνεμένη, βέβαια, ὅπως καὶ ἂν τὴν κἀν ὄχι γάλλος ἀναγνώστης, μεταφρασμένο μὲ στοργή, μὲ βαθύτερη ἀκρίβεια, μὲ ἀληθινὸ καλλιτεχνικὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸν κ. Γιανναρᾶ, δίνει τὴν εὐκαιρίαν στὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη νὰ χαρῇ σὲ ἀρκετὰ μεγάλο βαθμὸ, ἴσως καὶ ὀλοκληρωτικὰ, ἐδῶ κ' ἐκεῖ, τὴν ποίηση τοῦ Βαλερύ, τόσο λυρικὴ κάτω ἀπὸ τὴν ἀωστηρή, σχεδὸν ἀπάνθρωπη διανοητικὴ ὑφή της, τόσο πλαστικὴ καὶ μουσικὴ μαζί, τόσο ὑψηλὴ καὶ τόσο παθητικὴ, γιὰ τὰ βαθειὰ ἀνθρώπινα προβλήματα καὶ δράματα ποὺ συγκροτοῦν τὸ κύριο ὄλικό της. Βέβαια, σὲ ἓνα τόσο δύσκολο ἐγχείρημα, μετάφρασις μακροῦ ποιήματος τοῦ Βαλερύ, δὲ θάταν δυνατὸ νὰ μὴ σημειωθοῦν καὶ μερικὲς ἀποτυχίες, μερικὰ παραστρατίσματα ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια, τὴν εὐρύτερη, μὰ, κατὰ κάποιον τρόπο, γεωμετρικὴ πάντα, ποὺ πρέπει νὰ γῆ ἢ

(!) Ὁ κ. Γιανναρᾶς ὀπογραμμίζει.

μεταφραστική «ἀντιστοιχία». Τὸ «Zénon! Cruel Zénon! Zénon d'Elée!» τὸ μεταφράζει ὁ κ. Γιανναρᾶς: «ὦ Ζήνων! Ζήνων μου σκληρὸ! ὦ Ζήνων μου Ἐλεάτη!», γλυκαίνοντας, αἰσθηματοποιώντας μιὰ τόσο παθητικὴ, στὴν αὐστηρότητά της, κραυγὴ, κι' αὐτὸ γιὰ νὰ ἀποφύγη τὸν τύπο: «Ζήνωνα» πού θὰ οἰκονομοῦσε πιὸ σύμφωνα μὲ τὸ βαλερικό πνεῦμα, τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸν πρῶτο στίχο τοῦ τελευταίου ἐξάστιχου, τὸ περίφημο, τόσο τραγικό, στὴν ἀπεγνωσμένη, σχεδὸν ἐξάλλη, ἀνάστασή του: «Le vent se lève!... il faut tenter de vivre!» τὸ μεταφράζει: «ὑψώνεται ὁ ἄνεμος!... τῆ ζωῆ πρέπει νὰ δοκιμάσης!», πολὺ, σχεδὸν ὁλό-τελα διαφορετικὰ ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ στίχου τοῦ Βαλερύ.

Βέβαια θὰ ἦταν ὑπερβολικὴ ἀξίωσὴ νὰ ζητούσαμε νὰ μεταφραστῆ τὸ «Παραθαλάσσιο Νεκροταφεῖο» στὸ ἴδιο μέτρο — δεκα-σύλλαβο — τοῦ πρωτότυπου, μὲ ῥίμες, ὅπως μάλιστα τίς πλέκει ὁ Βαλερύ (1+2, 3+6, 4+5). Ὅσο, ἓνας ἄλλος Ἕλληνας μεταφραστὴς τοῦ γάλλου ποιητῆ, ὁ κ. Κώστας Ταμβάκης, τὸ κατὰφερε, κ' ἐγὼ δὲν καταλαβαίνω πῶς, καὶ μάλιστα σὲ πιὸ δύσκολο ἴσως ποίημα, τὴν «Πυθία». Μαζὶ μὲ τὸν κ. Ἐμμανουὴλ καὶ τὸν κ. Παπανικολάου καὶ τὸν κ. Γιανναρᾶ, τώρα, εἶναι οἱ μόνοι, ὡς τὴν ὥρα, πού ἐπιχείρησαν νὰ μεταφέρουν στὰ ἑλληνικά, ποιήματα τοῦ Βαλερύ. Πρᾶγμα πού δείχνει ὅτι καὶ στὸν τόπο μας ὁ μεγάλος αὐτὸς σύγχρονος ποιητὴς ξυπνᾷ ἀγάπες καὶ ἀγγίζει βαθειὰ ἐκλεχτὲς συνειδήσεις.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Στρ. Κ. Παπαϊωάννου: Δίγοι στοχασμοὶ γύρω ἀπὸ μερικὰ σχολικὰ προβλήματα.

Εἶναι εὐτύχημα ὅτι μερικοὶ ζωντανοὶ δάσκαλοι μᾶς δίνουν κάθε τόσο, βγαίνοντας ἀπὸ τὸ στενὸ κύκλο τῆς ειδικότητάς των, καὶ τίς εὐρύτερες ἀπόψεις των, τῆ βαθύτερη ἐμπειρία τους, τὴν πιὸ οὐσιαστικὴ, πάνω στὰ κεντρικὰ προβλήματα τῆς παιδείας. Καὶ εἶναι εὐτύχημα γιὰτί οἱ ζωντανοὶ δάσκαλοι σπανίζουν ἀκόμα στὸν τόπο μας καὶ γιὰτί ἄλλοι δὲ μποροῦν νὰ μιλήσουν τόσο ἐγκυρα γιὰ τὰ προβλήματα τῆς παιδείας. Τὰ προβλήματα αὐτὰ τὰ ζοῦν οἱ δάσκαλοι χρόνια ὁλόκληρα, μὲ πείρα καθημερινή, κάθε ὥρας καὶ κάθε στιγμῆς, τὰ βλέπουν σὲ ὅλες τίς ὄψεις καὶ τίς μορφές των, στὴν ἀδιάκοπη μεταμόρφωση καὶ ἐξέλιξή τους, στίς ἀμοιβαῖες των σχέσεις καὶ στὴν ἀλληλουχία τους, τὰ βλέπουν καὶ ἀναλυτικά, στὰ ἐπιμέρους φαινομένατά τους, καὶ σύνθετα, σὰν ὀργανικὰ ἐνιαῖα σύνολα, καὶ γιὰ τοῦτο ἐμεῖς οἱ ἄλλοι πρέπει ν' ἀκοῦμε τοὺς ζωντανοὺς δασκάλους μὲ προσοχή, νὰ τοὺς εὐχαριστοῦμε, νὰ τοὺς εὐγνωμονοῦμε, θάλεγα, ὅταν ἔρχονται καὶ μᾶς μιλοῦν ἀπὸ τὸ περίσσευμα τῆς πείρας των γιὰ προβλήματα πού δὲν ἔπαψαν νὰ θεωροῦνται ποτὲ τὰ προταρχικὰ καὶ τὰ ὑψίστα τῆς πολιτείας.

Σ' ἓνα τέτοιο περίσσευμα βαθειᾶς καὶ οὐσιαστικῆς πείρας ὀφείλονται καὶ οἱ τρεῖς ὁμιλίες

— Οἱ κατευθύνσεις τῆς Σχολῆς μας — Ἡ σημασία τῆς ψυχαγωγίας τοῦ παιδιοῦ — Δυὸ μῆνες σχολικῆς ζωῆς — πού τύπωσε, ἐνωμένες σ' ἓνα τεύχος, ὁ κ. Στρ. Παπαϊωάννου. Ὁ κ. Παπαϊωάννου εἶναι ἐμπορολόγος, διδάσκει τὸ μάθημα τῆς ἐμπορολογίας, χρόνια τώρα, σὲ διάφορες ἀνώτερες ἐμπορικῆς σχολῆς τῆς Ἑλλάδας, ὅποιος ὅμως ἔχει, ὅπως ἐγὼ, παρακολοῦθῆσει τὴ δράση του, θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ, ξέρει πόσο εἶναι πλατεῖα καὶ πολύμορφη, πόσο τὸ ἀνήσυχο πνεῦμα του ξανοίγεται ἀκούραστα σὲ κάθε τι πού δὲ μπορεῖ ν' ἀφήνῃ ἀδιάφορο ἓνα πραγματικὰ καλλιεργημένο καὶ πού ἀναπνέει τὸν ἀέρα τῆς ἐποχῆς τοῦ ἀνθρώπου, πόσο, πέρα ἀπὸ τὰ ζητήματα τοῦ κλάδου του, ἐνδιαφέρθηκε γιὰ προβλήματα οἰκονομικά, διοικητικά, γιὰ προβλήματα γεωργικῆς οἰκονομίας, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα, καθηγητῆς στὸν Βόλο, μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι πρῶτος τὰ κίνησε, πρῶτος τὰ διαμόρφωσε, σχεδὸν τὰ δημιούργησε, πόσο, τέλος, ἡ ἱστορία καὶ ἡ κοινωνιολογία τοῦ ἔδωσαν στοιχεῖα πού τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ βλέπῃ καθαρότερα ὄχι μόνο τὰ ζητήματα τῆς ἰδιαίτερης ἐπιστήμης του, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλο ζήτημα πού τραβᾷ τὴν προσοχή του. Αὐτὸ τὸ αἰσθάνεται κανεὶς καὶ στίς ὁμιλίες τοῦ κ. Παπαϊωάννου. Ἄν δίπλα στὴ ζωντανία ὁ λόγος του ἔχει καὶ τόση ἀνεση, ἂν μὲ τόση ἀσφάλεια, βγαίνοντας φαινομενικὰ ἀπ' τὸ κύριο ἀντικείμενό του, περιδιαβάξῃ σὲ τόσες περιοχές, εἶναι γιὰτί ἔχη ἐρεῖσματα στερεά, πλατεῖες ἱστορικῆς καὶ κοινωνιολογικῆς γνώσεως, ὅλη τὴ μάθησιν ἐνὸς βαθειὰ καλλιεργημένου ἀνθρώπου.

Ἔτσι, καὶ στίς τρεῖς πρόσφατες διαλέξεις πού ἐξέδωσε ὁ κ. Παπαϊωάννου, ξεκινώντας πάντα ἀπὸ ἐμπειρικὰ δεδομένα, ἀπὸ ὅ,τι ὁ ἴδιος σὰ δάσκαλος ἔζησε, πλαταίνει ἀδιάκοπα τὰ θέματά του, ἐκφράζει, κάθε τόσο, σκέψεις, παρατηρήσεις πού ἀνάγονται στοὺς εὐρύτερους κύκλους τῆς παιδείας καὶ πού πάντα ἀφοροῦν τὰ πιὸ οὐσιαστικὰ θέματά της, μὲ τὴ συγκεκριμένη μορφή πού παρουσιάζονται στὴν Ἑλλάδα. Γιὰτί μιὰ κοινωνία πού παλιότερα, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, εἶχε στήσει τόσο ψηλὰ στὴ συνείδησή της τὸ δάσκαλο, ἔφτασε ἀργότερα, ὅταν ἔγινε τὸ βασίλειο, νὰ γκρεμίσῃ ἀπὸ τὸ βᾶθρο του τὸ δάσκαλο καὶ νὰ τὸν περιφρονήσῃ; «Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀνεξήγητο. Κάθε ἄλλο μάλιστα. Τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο ξέφυγεν ἀπὸ τὸν προορισμό του καὶ ἀπέτυχεν. Ἐνῶ ἡ Ἑλληνικὴ Κοινωνία παρουσίαζε μιὰ γοργὴ ἐξέλιξι, ἐνῶ γινόταν μιὰ μικροαστικὴ-γεωργικὴ-ναυτικὴ-ἐμπορικὴ-κοινωνία, τὸ Ἑλληνικὸ Σχολεῖο ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὴν «ψευδολογία», παράδοσι τοῦ Βυζαντίου, ἔπαιρνε λογιώτατη μορφή καὶ κατευθύνει». Ὁ δάσκαλος ἀντὶ νὰ εἶναι «ὁ βασικὸς συντελεστὴς τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐξυψώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ» ἔγινε ὁ «λογιώτατος» μὲ τὴν ὀμπρέλλα καὶ τὸν μποξᾶ, σῶμα ξένο στὸν ἑλληνικὸ ὀργανισμό, καὶ σὰν ξένο, βλαβερὸ κ' ἐπικίνδυνον. «Γιὰ μᾶς ὁ «λογιώτατος» ὑπῆρξεν ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερους ἐχθροὺς τοῦ ἔθνους. Ἐβασάνισε τίς ἑλληνικῆς γενεῆς, ἀποστῆσε τοὺς ἐγκεφάλους, ἐδημιούργησε ψεύτικα εἰδῶλα».